

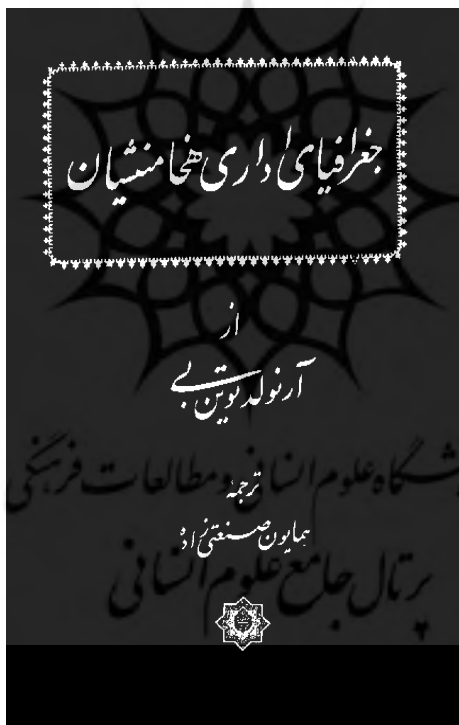
جغرافیای اداری هخامنشیان

○ محمدرسول دریاگشت

هیچکدام به مقام پادشاهی نرسیده بودند)، سپس کمبوجیه پادشاه شد، بعد داریوش اول به این مقام دست یافت، آنگاه به ترتیب خشایارش اول، اردشیر اول، خشایارش دوم، داریوش دوم، اردشیر سوم، داریوش سوم، که به دست اسکندر شکست خورد و بدین ترتیب سلسله مذکور منقرض گشت.

کوروش بزرگ اولین پادشاه این سلسله بود که وصف او در تواریخ آمده است. در زمان او امپراتوری عظیم ایران بسیار وسعت یافت. این پادشاه هخامنشی طی جنگ‌های مختلف و متعدد به تعداد مستملکات خود افزود. پادشاهان بعدی این سلسله از جمله داریوش بزرگ نیز از بسط دادن متصرفات خویش غفلت نکردند. در عهد همین پادشاه چون کشور ایران وسیع و گسترده شد، به سی ایالت یا (ساتراپی) تقسیم شد. هر ساتراپ در دست یک حاکم مقتدر بود، و در هر ساتراپ یک دبیر و فرمانده لشکر که نماینده دولت مرکزی بود انجام وظیفه می نمودند و تکلیف داشتند حرکات هر حکمفرما را به دربار کل گزارش دهند. ضمناً به جهت جلوگیری از ظلم و تعدی حکام، مأموران مخفی متعدد که هر یک با نام (چشم و گوش) نامیده می شدند در گستره حکومتی مشغول خدمت بودند.

در عهد پادشاهان هخامنشی به ویژه داریوش، کشور ایران وسعت زیادی پیدا کرد. در شمال به حدود قفقاز، و از غرب تا دریای مدیترانه و مصر ادامه داشت. این سلسله در اداره کردن ممالک وسیع خود تشکیلات ویژه‌ای را اعمال می نمودند و از قوانین خاصی پیروی می کردند. در همه امور مملکتی که مربوط به نحوه کشورداری آنان بود مقررات منحصر به فردی داشتند. مثلاً در مورد کسب و پیشه و درآمد حاصله و همچنین اخذ مالیات از پیشه‌وران که به دو صورت جنسی و نقدی بود، و نیز در امور مربوط به قضا و نیروی نظامی، از قوانین مخصوصی تبعیت می کردند. در اموری که به صنعت مردم مرتبط بود، از وجود صنعتگران مصری،

سلسله هخامنشیان برخاسته از قبیله‌ای بودند که پاسارگاد نام داشت. پاسارگادی‌ها هم از طوایف وابسته به قوم پارسی‌ها بودند که اصل و نسب آنان از نژاد آریائی است. این طایفه بعدها از سایر اقوام دهگانه پاسارگاد جدا شدند و در عیلام سکنی گزیدند و محلی به نام شوش را پایتخت و مرکز حکومتی خود قرار دادند و به تدریج سلسله هخامنشی را بوجود آوردند. اولین فرد این سلسله کوروش نام داشت که نخستین پادشاه هخامنشیان است. سلسله هخامنشیان حدود ۲۲۵ سال پادشاهی کردند (۵۴۶ تا ۳۲۳ پیش از میلاد). پادشاهان این سلسله به ترتیب بدین قرار است: کوروش (قبل از او سه نفر از این طایفه در عیلام حکمرانی کردند که

○ جغرافیای اداری هخامنشیان

○ تالیف: آرنولد توین بی

○ ترجمه: همایون صنعتی زاده

○ ناشر: بنیاد موقوفات افشار، تهران، ۱۳۷۹

است که از کتاب پژوهش‌های هخامنشی نقل گردیده و شامل هشت مقاله در باب تاریخ و باستان‌شناسی هخامنشی است. با صداگذاری روی اسامی خاص، خواندن و تشخیص را برای خواننده آسان ساخته است. ۸ فهرست و ۳ جدول در این پیوست دیده می‌شود.

پیوست سوم: شرح نقوش مربوط به اقوام است که از کتاب تخت جمشید تألیف اریش. اسمیت، ترجمه عبدالله فریار (امیرکبیر، ۱۳۴۲) نقل شده. این حجاری‌ها که در طول زمان برجای مانده در حال حاضر در دیواره‌های پلکان و در قسمت‌های شمالی و شرقی کاخ آپادانا به چشم دیده می‌شود و عبارتند از: هیأت نمایندگی مادیه‌ها، هیأت نمایندگی شوشیان، هیأت نمایندگی ارمنیان، هیأت نمایندگی هراتیان، هیأت نمایندگی بابلیان، هیأت نمایندگی آشوری، هیأت نمایندگی شماره ۸، نمایندگان رنج، هیأت نمایندگی شماره ۷: نمایندگان کیلیکیه، هیأت نمایندگی کاپادوکیه، هیأت نمایندگی مصریان، هیأت نمایندگی سکاها، هیأت نمایندگی یونانیان، هیأت نمایندگی پارتیان، هیأت نمایندگی گنداریه‌ها، هیأت نمایندگی سغدیان، هیأت نمایندگی شماره ۱۸: هندیان، هیأت نمایندگی اسکودریان، هیأت نمایندگی تازیان، هیأت نمایندگی زرنکیان، هیأت نمایندگی لیبی‌ها، هیأت نمایندگی حبشیان، مؤلف برای هر یک از این حجاری‌های روی سنگ شرح کافی داده است.

پس آنگاه می‌رسیم به انتهای کتاب که عکس این هیأت‌های نمایندگی با کیفیت نسبتاً خوب چاپ شده است. فهرست اعلام، نقشه وسعت جغرافیائی سلسله هخامنشی، و همچنین نقشه‌ای که نواحی تقریبی بیستگانه مالیاتی در آن منعکس است. پایان بخش این کتاب معتبر و مفید است. انتظار می‌رود این کتاب برای دانشجویان رشته‌های باستان‌شناسی و تاریخ مفید فایده بوده باشد.

در قسمت سوم که جغرافیای اداری و تاریخ سیاسی نام دارد، توین بی با استناد به نوشته هروودوت، گوشه‌های تاریک تاریخ سیاسی سلسله هخامنشیان را مشروحاً روشن می‌سازد. سایر نوشته‌های معتبر پیشینیان هم مدنظر توین بی بوده است. نگارنده به جهت مستندسازی نگارش خود مایل بود بخشی از کتاب را در اینجا نقل می‌نمود، اما برای جلوگیری از تطویل کلام خواننده را دعوت می‌نماید که اصل کتاب را بخواند.

در قسمت بعدی به آشفته‌گی‌های ناشی از شباهت اسمی پرداخته شده و اشاره می‌شود به اینکه اقوام متعدد و نواحی همنام چگونه موجب سردرگمی محققان شده، و پژوهشگران به این نقیصه فائق آمده‌اند. در قسمت دیگر مؤلف به اسم‌های جغرافیائی و مکان آنها پرداخته، توضیح کافی و وافی ارائه داده است. نام اقوام مختلف مانند پریکانی‌های و حبشی‌های آسیایی، و ناحیه جغرافیائی باکتريا و سیردریا و سغد و فرغانه، و همچنین مناطق معتبر دیگر و اقوام شناخته شده تاریخی که در این جستار مورد بررسی قرار گرفته نام برده می‌شود و برای هر یک شرحی آورده شده که گویاست.

در یادداشتی که در پایان این بخش از کتاب افزوده شده و «پیشینه تاریخی شاهنشاهی هخامنشیان» نام دارد. مؤلف با آوردن دو جدول مقایسه‌ای اسامی فرهنگ جغرافیائی هروودوت با فهرست رسمی از کشورها و اقوام تحت سرپرستی شاهنشاهی هخامنشیان، چگونگی فروپاشی و ناکامی این سلسله را توضیح می‌دهد و تشریح می‌کند.

بخش دوم کتاب شامل سه پیوست است:

پیوست اول: سنگنبشته داریوش بزرگ در بیستون (بغستان) نام دارد. ترجمه این سنگنبشته که در ۵ ستون قرار گرفته، در اینجا آورده شده است.

پیوست دوم: فهرست ایالات هخامنشی در سنگنبشته‌های فارسی باستان نوشته باستان‌شناس معروف دکتر ر. ج. کنت با ترجمه ع. شاپور شهبازی

مادی، بابلی و لیدی یا اقوام دیگر که تحت کنترل درآورده بودند بهره کافی می‌بردند.

باید یادآوری نمود که در مقوله فرهنگ، آثار عیدیه‌ای از قبیل خط و کتیبه از آن زمان به یادگار مانده. کتیبه‌های آن عهد به زبان پارسی باستان یا شوشی و یا بابلی بود. خط میخی هم در آن دوره رواج داشت. که این زبان‌ها را با خط میخی می‌نوشتند. در روزگار ما ممکن است بعضی پژوهشگران از تشکیلات اداری و نحوه مملکتداری سلسله هخامنشیان کم‌اطلاع باشند. آرنولد توین بی تاریخ نگار برجسته انگلیسی (۱۸۸۹-۱۹۷۵ م) که تخصص ویژه او در باب تمدن‌های ملل عالم بود این رساله را نوشته است، و آقای همایون صنعتی‌زاده که مترجم و محقق و همچنین شاعر است ترجمه آن را به نیکوئی انجام داده و بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار برای اولین بار چاپ و عرضه نموده است بطوری که در مقدمه اشاره شده این رساله از پیوست‌های جلد هفتم کتاب مفصل مطالعه تاریخ از نوشته‌های معتبر توین بی است. مترجم در برگردان این اثر معتبر تاریخی از روش بخصوصی پیروی کرده که در مقدمه بدان اشاره کرده است.

کتاب شامل دو بخش است. بخش اول که همان محتوای رساله توین بی است به قسمت‌های جزئی منقسم می‌شود. روح و سیاست نظام هخامنشیان / سرچشمه‌های جاری آگاهی / جغرافیای اداری و تاریخ سیاسی / آشفته‌گی‌های ناشی از شباهت اسمی / یادداشت‌هایی درباره اسم‌های جغرافیائی و مکان آنها. مؤلف در هر یک از قسمت‌هایی که برشمرده شد خصیصه نظام هخامنشیان را برشمرده است و چگونگی پیوستن اقوام دیگر مانند آشوریان و بابلیان به نظام هخامنشی را شرح می‌دهد. در قسمت دوم تفسیر اطلاعات به دست آمده از آثار بجامانده مانند کتیبه‌های موجود، سکه‌ها و نام‌های اساطیری مورد بررسی قرار می‌گیرد. شرح بیشتر و مستند را در خود کتاب بجوئید.